

Ошедша А. Д.

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПЕРЕБІГУ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ СУДОМ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ

У статті досліджено окремі питання перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору. Наголошено, що процесуальний інститут повернення обвинувального акта прокурору спрямований на виправлення наявних недоліків щодо змісту й оформлення та приведення обвинувального акта у відповідність до нормативних вимог кримінального процесуального законодавства. Встановлено, що проміжок часу, який надається для внесення виправлень до повернутого обвинувального акта нерідко використовується стороною обвинувачення для продовження кримінального переслідування особи, шляхом відновлення проведення процесуальних дій, що мають пізнавальний характер (спрямованість на отримання та перевірку обставин, що мають значення для кримінального провадження), фактично відновлюючи досудове розслідування без часових обмежень у вигляді передбачених строків досудового слідства. Проаналізовано практику Верховного Суду щодо визначення кримінальних процесуальних наслідків штучного відновлення строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору. Констатується, що відсутність належного унормування процедури повернення обвинувального акта призводить до порушення засад кримінального провадження, зокрема розумності строків. Зазначено, що розумний строк має гарантувати необхідний і достатній час для виконання формальних дій, пов'язаних з узгодженням змісту обвинувального акта та виконання нормативних приписів кримінального процесуального закону. Звернуто увагу на доцільність внесення змін до кримінального процесуального закону в частині відновлення перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору за умови початку проведення першої процесуальної дії або застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також у разі закінчення розумного строку на усунення недоліків обвинувального акта, зазначених в ухвалі суду про його повернення.

Ключові слова: досудове розслідування; закінчення досудового розслідування; обвинувальний акт; повернення обвинувального акта; прокурор; розумний строк; слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. Процесуальний інститут повернення обвинувального акта прокурору відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання приписів кримінального процесуального законодавства щодо нормативних вимог до змісту обвинувального акта. Проте сучасна судова практика свідчить, що крім усунення формальних порушень законодавчих положень, визначених ст. 291 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зазначений інститут знаходить більш широке застосування, стаючи інструментом для відновлення досудового розслідування і його подальшого проведення поза межами строків, встановлених ст. 219 КПК України. Безумовно, така діяльність призводить до неконтрольованого та необмеженого у часі кримінального переслідування, що не сприяє

належному забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини. В цьому контексті виникає обґрунтована необхідність вирішення наукового завдання, пов'язаного з визначенням особливостей перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розгляд окремих питань повернення обвинувального акта прокурору здійснювали такі науковці як О. В. Бабаєва, Н. В. Глинська, О. В. Глиняний, Є. О. Говорун, О. М. Дроздов, О. В. Жук, Я. В. Замкова, Н. Д. Квасневська, В. П. Кедик, В. В. Колодчин, Н. М. Колот, Д. В. Пономаренко, М. В. Сийплові, О. А. Солдатенко, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Ю. В. Циганюк, О. Ф. Шминдрук та інші. Разом з тим, наявні дослідження здебіль-

шого зосереджують увагу на з'ясуванні підстав і процесуального значення повернення судом обвинувального акта прокурору за результатами підготовчого провадження, в той час коли проблеми обчислення строку досудового розслідування у випадку повернення обвинувального акта залишаються невирішеними та викликають жваву дискусію, що вказує на актуальність дослідження теми, поставленої у заголовок до цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору.

Виклад основного матеріалу. Досудове розслідування як процес пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення вимагає неухильного дотримання встановлених кримінальним процесуальним законом вимог, зокрема і в частині строків здійснення досудового слідства. Враховуючи внесені на підставі Закону України від 08.12.2023 року № 3509-IX зміни до ст. 219 КПК України, досудове розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину та повинно бути закінчене протягом двох місяців (п. 4 ч. 3 ст. 219 КПК України) [1]. Однак у зв'язку зі складністю провадження, строк досудового розслідування злочину може бути продовжений відповідно до ч. 4 ст. 294 КПК України. На заключному етапі досудового розслідування прокурор складає та направляє до суду обвинувальний акт (п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України). З цього моменту досудове розслідування вважається закінченим, відомості про що вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 283 КПК України) [2].

За своєю природою обвинувальний акт є процесуальним рішенням, що підсумовує результати досудового розслідування, систематизує матеріали кримінального провадження та формулює правову кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 110 КПК України) [3, с. 497]. При цьому суд під час підготовчого провадження розглядає зміст отриманого акта на предмет відповідності нормативним вимогам, передбаченими ст. 291 КПК України. На цьому також наголошував Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, зазначивши у інформаційному листі «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 року № 223-1430/0/4-12, що за умови виявлення суперечливих положень, наведення недопустимої нату-

ралізації опису злочину, відсутності додатків, підпису слідчого (прокурора), а також наявності інших формальних недоліків, суд повинен постановити ухвалу про повернення обвинувального акта прокурору (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України), надавши час в межах розумного строку для усунення визначених недоліків [4].

Варто зазначити, що повернення обвинувального акта не позбавляє права повторного звернення з ним до суду. Водночас, якщо після доопрацювання продовжують існувати відповідні недоліки, суд може повертати обвинувальний акт прокурору невизначену кількість разів, оскільки в кримінальному процесуальному законі це питання залишається неврегульованим. Також необхідно зважати, що в судовій практиці непоодинокі ситуації, коли обвинувальний акт повертається прокурору декілька разів, але кожного разу внесені виправлення стосуються лише частини зазначених судом недоліків [5, с. 99; 6, с. 182]. На нашу думку, невизначеність строку, необхідного і достатнього для виправлення обвинувального акта, створює ризики здійснення неконтрольованого кримінального переслідування особи шляхом поновлення проведення процесуальних дій у вже закінченому досудовому розслідуванні. Попри те, що ч. 8 ст. 223 КПК України встановлює безпосередню заборону на проведення слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування [2], практика Верховного Суду свідчить, що інститут повернення обвинувального акта нерідко використовується стороною обвинувачення, але не для внесення формальних виправлень та приведення обвинувального акта у відповідність до нормативних вимог, а для продовження досудового розслідування, фактично отримуючи змогу проводити слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії без часових обмежень у вигляді передбачених ст. 219 КПК України строків досудового слідства. Тобто не можна виключати, що частина прогалин в оформленні та змісті обвинувального акта допускається свідомо, переслідуючи мету штучного зупинення перебігу строку досудового розслідування.

Таким чином, створення умов для повернення обвинувального акта прокурору відіграє роль «замаскованої лазівки» щодо свавільного регулювання строку досудового розслідування у ситуації, коли прокурору заздалегідь відомі недоліки у змісті обвинувального акту.

Зокрема, розглядаючи касаційні скарги, у постановях від 18.10.2022 року (справа № 753/6486/21) і від 08.11.2022 року (справа № 636/336/21) коле-

гії суддів Першої судової палати Верховного Суду, наголошують на тому, що при поверненні обвинувального акта прокурору проміжок часу, що надається для виправлення недоліків і повторного звернення до суду, не може використовуватися для проведення будь-яких процесуальних дій, крім приведення повернутого акта у відповідність до нормативних вимог [7; 8]. У постановках від 26.10.2022 року (справа № 686/10785/16-к) та від 07.12.2022 року (справа № 681/1033/20) колегії суддів Третньої судової палати Верховного Суду дійшли висновку, що у разі повернення обвинувального акта через його невідповідність вимогам КПК України, повноваження прокурора обмежуються виключно усуненням відповідних недоліків [9; 10]. Зі свого боку об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 15.04.2024 року (справа № 753/25892/21), вказує, що прокурор при поверненні обвинувального акта і до моменту повторного звернення до суду з виправленим обвинувальним актом, має право виконувати тільки ті процесуальні дії, які спрямовані на приведення цього акта до вимог кримінального процесуального закону та забезпечення виконання ухвали суду. Саме в цьому, на думку суду, полягає передбачена законодавцем обмеженість обсягу компетенції сторони обвинувачення у випадку повернення судом обвинувального акта [11].

На наш погляд, вищенаведені судові рішення вказують, що відсутність обмежень, пов'язаних з дозволеною кількістю повернень обвинувального акта та невизначеністю проміжку часу, необхідного для виправлення вказаних в ухвалі недоліків, сприяє завуальованому початку додаткового розслідування, яке існувало в КПК України 1960 року. Деякі наковці висловлюють обґрунтовані побоювання, що інститут повернення обвинувального акта за спрямованістю дуже подібний до інституту додаткового розслідування [12, с. 136], виступаючи «кроком назад» на шляху до впровадження європейських стандартів захисту прав людини [13, с. 98]. Процедура усунення виявлених недоліків має відбуватися шляхом здійснення аналізу вже проведених процесуальних дій та інших заходів, інакше, як стверджує Я. В. Замкова, інститут повернення обвинувального акта повністю відповідатиме інституту повернення кримінальної справи на додаткове розслідування [14, с. 163]. В цьому плані потрібно звернути увагу на те, що законодавець відмовився від інституту додаткового розслідування, що очевидно зі змісту чинного кримінального процесуального

закону [15, с. 99], а в частині нормативно-правового регулювання процедури відновлення досудового розслідування, визначено чіткий перелік підстав в межах положень ст. 282 КПК України. При цьому процедури повернення прокурору обвинувального акта серед таких підстав не передбачено. Відповідно, у разі отримання обвинувального акта на доопрацювання, строк досудового розслідування не обраховується. А період часу, що існує між поверненням обвинувального акта і зверненням до суду з виправленим обвинувальним актом не входить до загальних строків досудового розслідування, адже ця стадія кримінального провадження є закінченою з моменту направлення до суду обвинувального акта вперше, а, отже, не можна вести мову про проведення у цей період будь-яких процесуальних дій пізнавальної спрямованості, крім тих, що передбачають виправлення формальних порушень кримінального процесуального закону щодо змісту й оформлення повернутого обвинувального акта. Такі висновки цілком узгоджуються з висловленою позицією Верховного Суду у розглянутих постановках від 18.10.2022 року (справа № 753/6486/21), від 26.10.2022 року (справа № 686/10785/16-к) та від 07.12.2022 року (справа № 681/1033/20) [7; 9; 10].

Разом з тим, існують випадки, коли усунення недоліків обвинувального акта неможливе без вчинення тих чи інших процесуальних дій [16, с. 474]. Яскравим прикладом слугує рішення Дарницького районного суду м. Києва від 09.11.2021 року (справа № 753/10841/21) про повернення обвинувального акта прокурору внаслідок виявлення невідповідності кримінально-правової кваліфікації вчиненого протиправного діяння викладеним в акті фактичним обставинам кримінального провадження. Але за змістом справи, виправлення такого недоліку вимагало не лише уточнення кваліфікації, а й зміну форми досудового розслідування, що вбачається неможливим завданням без прийняття відповідних процесуальних рішень і вчинення певних процесуальних дій [17]. В такому разі вбачається доцільним вирішити питання щодо можливості відновлення перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору шляхом внесення змін до кримінального процесуального закону в частині правової регламентації строків досудового розслідування.

Пропоновані зміни мають враховувати декілька ключових положень. По-перше, коли повернення обвинувального акта пов'язане з допущенням формальних порушень закону (наприклад, невід-

повідність змісту ст. 291 КПК України), суд в своїй ухвалі повинен передбачити усунення недоліків протягом розумного строку з урахуванням критеріїв, передбачених ст. 28 КПК України [2]. Тобто недотримання розумного строку, достатнього для внесення виправлень до обвинувального акта, означатиме відновлення строків досудового розслідування.

Щодо питання дотримання розумних строків при поверненні обвинувального акта Н. М. Колот наголошує, що кожна особа має право, щоб обвинувачення щодо неї в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження було закрите [18, с. 151]. Тому строк досудового розслідування має відновлюватися після закінчення розумного строку на виконання формальних дій, пов'язаних з узгодженням змісту обвинувального акта та виконання нормативних приписів кримінального процесуального закону. Якщо протягом цього періоду зміни внесені не будуть, а виправлений обвинувальний акт не буде передано до суду, кримінальне провадження має бути закритим після закінчення строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК України.

По-друге, строк досудового розслідування припиняє свій перебіг у день, коли прокурор звернувся до суду з обвинувальним актом. Але якщо після повернення судом обвинувального акта прокурору сторона обвинувачення розпочинає проводити пізнавальні дії процесуального характеру (зокрема слідчі (розшукові) дії, окремі види заходів забезпечення кримінального провадження, інші процесуальні дії), то перебіг строку досудового розслідування відновлюється з моменту початку здійснення першої процесуальної дії або початку застосування першого заходу забезпечення кримінального провадження. В іншому випадку, коли після повідомлення особі про підозру спливають строки, передбачені п. 2, 3 ч. 4 ст. 219 КПК України, кримінальне провадження має бути закритим у зв'язку з закінченням такого строку (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України). Важливо зауважити, що під процесуальними діями, проведення яких відновлює перебіг строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору необхідно розуміти будь-які процесуальні засоби збирання доказів або перевірки вже отриманих доказів, передбачених ст. 93 КПК України, пізнавальна природа яких сприяє отриманню нових знань, що мають значення для кримінального провадження [19, с. 561].

По-третє, якщо обвинувальний акт складено й направлено до суду після спливу строку досудового розслідування, то цілком зрозуміло, що він не може відповідати вимогам ст. 219 та ст. 283 КПК України [3, с. 499], тоді кримінальне провадження підлягає закриттю відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. Схожу думку висловлюють й інші науковці [20, с. 62], що у випадку, коли вбачається бездіяльність сторони обвинувачення після повернення обвинувального акта (наприклад, якщо протягом тривалого часу прокурор не вжив заходів щодо виправлення недоліків та направлення такого акта до суду або направив його до суду після закінчення строків досудового розслідування), суд повинен застосувати наслідок, передбачений п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, закривши кримінальне провадження на підставі спливу строків досудового розслідування.

Висновки. На підставі проведеного у цій статті дослідження можна зробити наступні висновки:

Питання про відновлення / не відновлення перебігу строку досудового розслідування після повернення судом обвинувального акта прокурору має вирішуватися залежно від характеру діяльності сторони обвинувачення до звернення до суду зі зміненим обвинувальним актом. Якщо після повернення обвинувального акта і до направлення в суд зміненого обвинувального акта суб'єкти сторони обвинувачення здійснюють пізнавальні дії процесуального характеру (слідчі (розшукові) дії, заходи забезпечення кримінального провадження, інші процесуальні дії), то строк досудового розслідування відновлюється. Проте, у ситуації, при якій представники сторони обвинувачення не проводять процесуальної діяльності після повернення обвинувального акта, а виконують дії формального характеру щодо приведення змісту обвинувального акта до вимог процесуальних норм, строк досудового розслідування не відновлюється.

Тривалість часу між поверненням обвинувального акта і до звернення до суду зі зміненим обвинувальним актом має відповідати загальній засаді «розумності строків». В іншому випадку, строк досудового розслідування має відновлюватися після закінчення розумного строку на виконання формальних дій стосовно узгодження змісту обвинувального акта та нормативних приписів кримінального процесуального закону.

Необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 219 КПК України, зокрема, зміст останньої доповнити абзацом другим такого змісту:

«Після повернення судом обвинувального акта прокурору, в порядку

частини 3 статті 314 цього Кодексу, строк досудового розслідування відновлюється з моменту початку здійснення першої процесуальної дії або початку застосування першого заходу забезпечення кримінального провадження, а також у випадку закінчення розумного строку на приведення змісту обвинувального акта до вимог цього Кодексу».

Список літератури:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 № 3509-IX. *Офіційний вісник України*. 12.01.2024. № 6. Стр. 15. Ст. 255.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. №№ 90–91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.03.2024).
3. Солдатенко О. А., Плескачова В. С. Деякі підстави та процесуальне значення повернення обвинувального акту. *Topical issues of the development of modern science (Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference)*. Sofia, Bulgaria. 2019. С. 496–500.
4. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text> (дата звернення: 27.06.2024).
5. Глиняний О. В. Повернення обвинувального акта прокурору: теоретичний та практичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 61. Т. 2. С. 98–102.
6. Циганюк Ю. В. Повернення обвинувального акта прокурору в підготовчому провадженні: системний аналіз практики. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 179–184.
7. Постанова Верховного Суду від 18.10.2022 р. Справа № 753/6486/21. Провадження № 51-5845км21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940481> (дата звернення: 27.06.2024).
8. Постанова Верховного Суду від 08.11.2022 р. Справа № 636/336/21. Провадження № 51-5720км21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251728> (дата звернення: 27.06.2024).
9. Постанова Верховного Суду від 26.10.2022 р. Справа № 686/10785/16-к. Провадження № 51-1321км22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107023962> (дата звернення: 27.06.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 07.12.2022 р. Справа № 681/1033/20. Провадження № 51-717км22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834075> (дата звернення: 27.06.2024).
11. Постанова Верховного Суду від 15.04.2024 р. Справа № 753/25892/21. Провадження № 51-3076км23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118520015> (дата звернення: 27.06.2024).
12. Кедик В. П. Поняття повернення обвинувального акту та клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 39. С. 136–139.
13. Глиняний О. В. Повернення обвинувального акта прокурору: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 93–99.
14. Замкова Я. В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акта. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 19. С. 162–164.
15. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за жовтень 2022 року / Упоряд.: заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. 120 с.
16. Бережний С. Д. Актуальні питання повернення обвинувального акта прокурору. *Наукові перспективи*. 2023. № 12 (42). С. 466–477.
17. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва. Справа № 753/10841/21. Провадження № 1-кп/753/1425/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101060085> (дата звернення: 27.06.2024).
18. Колот Н. М. Невідповідність кваліфікації діяння обвинуваченого, як підстава для повернення обвинувального акта прокурору чи має місце бути? *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 123. С. 148–154.
19. Барган С. С. Проблеми нормативного регулювання процесуальних засобів пізнавальної діяльності слідчого. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 560–565.

20. Drozdov, O. M., Glynska, N. V. and Basysta, I. V. (2024) Criminal procedural consequences of the court's return of an indictment to the prosecutor, *Law and Safety*, 92(1). Pp. 53–65.

Oshedsha A.D. CERTAIN ISSUES OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION PERIOD AFTER THE COURT RETURN THE INDICTMENT TO THE PROSECUTOR

The article examines certain issues of the pre-trial investigation period after the court returns an indictment to the prosecutor. It is emphasized that the procedural institution of returning an indictment to the prosecutor is aimed at correcting the existing deficiencies in the content and design and bringing the indictment in line with the regulatory requirements of criminal procedure legislation. It is established that the period of time provided for amending the returned indictment is often used by the prosecution to continue criminal prosecution of a person by resuming the conduct of procedural actions which are cognitive in nature (aimed at obtaining and verifying the circumstances relevant to criminal proceedings), in fact, resuming the pre-trial investigation without time limits in the form of the pre-trial investigation terms. The author analyzes the Supreme Court's practice of determining the criminal procedural consequences of artificially renewing the pre-trial investigation term after the court returns the indictment to the prosecutor. It is stated that the lack of proper regulation of the procedure for returning an indictment leads to a violation of the principles of criminal proceedings, in particular, the reasonableness of the time limits. It is noted that a reasonable time limit should guarantee the necessary and sufficient time to perform formal actions related to the approval of the content of the indictment and the implementation of the regulatory requirements of the criminal procedure law. The author emphasizes the expediency of amending the Criminal Procedure Law with regard to restoration of the pre-trial investigation period after the court returns the indictment to the prosecutor, provided that the first procedural action is initiated or an interim measure is applied to ensure criminal proceedings, and also in case of expiration of a reasonable period for eliminating the deficiencies of the indictment specified in the court decision on its return.

Key words: pre-trial investigation; completion of the pre-trial investigation; indictment; return of the indictment; prosecutor; reasonable term; investigative (search) actions.